

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Lennart Leopold, *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat. Studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning*. Gidlunds förlag. Hedemora 2001.

Den mångbegåvade men komplicerade Bengt Lidforss verk och livsöde engagerar. Två avhandlingar, en högt värderad biografi och en mängd uppsatser och specialstudier har ägnats honom.

Lennart Leopolds 550 sidor långa studie, benämnd *Skönhetsdyrkare och socialdemokrat. Studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning* visar att åtskilligt ännu finns att säga om denne lundsön. Leopolds kunskapsrika arbete vittnar om imponerande grundlighet och forskarenergi.

Avhandlingen är indelad i 6 huvudkapitel. Det inledande kapitlet innehåller utöver redogörelser för syfte, tidigare forskning, forskningsmaterial m. m. ett längre biografiskt avsnitt. Med hjälp av Bourdieu ges i ett andra kapitel en översikt av vad man kallar det litterära fältet i Sverige 1880–1910, därefter en mindre omfattande rörande det politiska fältet. Avsnitten som bygger på tidigare forskning kompletteras med särskilda schematiska figurer. Så följer en redovisning av Lidforss tidigaste insatser som medarbetare i *Arbetet*, introduktionen av Ekelund, samarbetet Ekelund – Lidforss samt en genomgång av recensionerna över KG Ossiannilssons tidigaste diktsamlingar *Masker* och *Hedningar*.

Under rubriken ”Provinsialism eller avantgarde” behandlas i kapitel 3 den grupp skånska författare som under olika benämningar fanns runt Lidforss. Huvudparten av innehållet ägnas hans engagemang för och texter om Ola Hansson och framför allt Vilhelm Ekelund, men ett större avsnitt behandlar även publikationen *Majgrefven* från 1902. En genomgång av Lidforss recensioner av Ekelunds *Melodier i skymning*, *Elegier* och *In candidum* avslutar kapitlet.

”Litteraturkritiker och socialdemokrat” är rubriken för kapitel 4. Här blir Lidforss politiska tal på Folkets hus 1903 föremål för analys, en orientering om skilda socialistiska tidskrifter ges liksom en noggrann redogörelse för *Arbetets* söndagsbilaga ”Framtiden” och dess litterära innehåll. Lidforss recensioner av Artur Möller, Gustaf Hellström, K. E. Forslund, Leon Larsson behandlas i avsikt att visa det politiska inslaget i kritiken. Kapitlet avslutas med en redogörelse för bokförlaget Framtidens tillkomst och utgivningspolitik.

Det femte kapitlet ägnas helt relationen mellan Lidforss och Ossiannilsson, Lidforss recen-

sioner av dennes böcker samt en analys av romanen *Barbarskogen*.

Slutkapitlet som har rubriken ”Strindbergsfejden” behandlar först de få recensioner Lidforss skrev 1906–09. Sedan följer en forskningsöversikt över debatten, och en noggrann genomgång av artiklar under debattens första 3 månader. Därefter analyseras Lidforss inlägg i fejden, samlade i broshyrerna *August Strindberg och den litterära nittitalsreklamen* och *Levertinkultens apologet*.

En noggrant utförd och mycket användbar förteckning över Lidforss samtliga artiklar (cirka 800) mellan åren 1883–1913 är bifogad som bilaga.

Till denna ytterligt förkortade innehållsredovisning vill jag foga några anmärkningar rörande dispositionen.

Arbetet bär spår av sin långa tillkomsthistoria; sambandet mellan de skilda kapitlen är inte alltid uppenbart, något Leopold är medveten om eftersom han i inledningen påpekar att kapitlen kan läsas ”var för sig” (17). Det är en förtjänst att de skilda kapitlen inleds med en kort diskussion av innehållet men det hindrar inte att vissa av dem upplevs som splittrade. Det gäller främst kapitel 2 och 4 och beror bl. a. på att så mycket olikartat material studeras inom ett och samma kapitel men också på en splittrad målsättning, något jag återkommer till. Man har lätt att förlora sig i detaljer – svårt att följa en linje. Till detta bidrar att inga tidsangivelser förekommer i rubrikerna, som för övrigt ofta är ytterst ogenomskinliga.

Inledningskapitlets disposition finner jag mindre lyckad. Det hade varit naturligt att de viktiga avsnitten om tidigare forskning och om forskningsmaterialet kommit omedelbart efter avsnittet om syfte, metod o. s. v. Nu finns i stället ett omfattande c 30 sidor långt biografiskt avsnitt däremellan. Det borde i mycket förkortad form ha placerats antingen först i anslutning till det korta introducerande avsnittet eller sist i kapitlet. Man kan även ifrågasätta att analysen av recensionerna över KG Ossiannilssons tidigaste diktsamlingar ingår i avsnitt 2 i stället för i kapitel 5 som ju helt är ägnat Ossiannilsson.

En generell anmärkning gäller det oerhört omfattande citerandet och refererandet. Avhandlingen kunde ha nedbringats åtskilligt i sidantal om

man undvikit det myckna och utförliga citerandet. Det är ju naturligt att återge och referera de avsnitt som är av betydelse för den diskussion man för men här är ofta hela recensioner återgivna stycke för stycke. Det gäller t.ex. recensionerna av *Masker, Hedningar, Örnar*, artikeln "Judar och germaner" m. fl. (214–221, 202) Hela dikter som förekommit i recensioner återges utan förkortningar i avhandlingen. Allt detta finns i tryck i enskilda upplagor eller i samlingsupplagan. Förhållandet väcker frågan om avhandlingsförfattaren verkligen övervägt för vem han skriver.

Avhandlingens undertitel är "studier i Bengt Lidforss litteraturkritiska gärning" – alltså är begreppet "litteraturkritik" mycket centralt. Litteraturkritik står väl närmast för dagskritik, recensionsverksamhet, men vid genomgången av texter förekommer väldigt många bredvidtexter, t. ex. tal, dödsrunor, kåserier, debattinlägg av skilda slag. Om man som exempel väljer kap. 2 så blandas de ganska fåtaliga recensionerna med en stor artikel om Rydberg som filosof, inlägg i polemiken Wirsén – Ellen Key som ej rör det litterära, kåserier om professorerna Bring och Holmström, en recension av Gustav Björklunds bok om cellära.

Detta i och för sig intressanta material borde inte ha utmönstrats, men en klagörande diskussion borde skett som visar att avhandlingsförfattaren är medveten om problemet. Genom att Leopold inte gör någon skillnad mellan skilda typer av textmaterial får man ingen klar bild av just litteraturkritikens utseende utan genomgångarna färgas av allt det andra stoffet. Avhandlingens titel kan alltså tyckas något oegentlig. Snarare behandlar studien kultur-, samhälls- och litteraturdebattören Lidforss.

En förklaring till förfarandet är kanske att Lidforss rena recensionsverksamhet inte är särskilt omfattande. Det rör sig om knappt ett 40-tal dagsrecensioner av alla de 800 artiklar som förtecknats. Det är viktigt att ha i minnet att litteraturbedömningen var en bisyssla för honom.

Syftet med avhandlingen redovisas i inledningskapitlet (s. 17). Här sägs att Lidforss utsatts för en mängd missförstånd som ska tillrättaläggas. Leopold vill visa att det "förvånande nog" inte uppstod konflikt mellan Lidforss radikala politiska åskådning och hans skönhetsdyrkan.

Vidare vill Leopold se hur Lidforss skapade en position inom arbetarrörelsen och hur han fick med sig den socialdemokratiska ungdomen i kamp för en alternativ litteratursyn.

Men målsättningen vidgas och i anslutning till Lennart Nybergs Bourdieu-inspirerade funderingar om en syntes i synen på Lidforss (L Nyberg: "Bengt Lidforss i sin samtid och inför eftervärlden", *Arkiv för arbetarrörelsens historia* nr 63–64, 1996, 23) vill Leopold se sin avhandling som ett bidrag till ett studium av "samspelet mellan psykologiska och sociala predispositioner å ena sidan och historisk- filosofisk och ideologisk kontext å den andra."

Vad som emellertid styr avhandlingens uppläggning i ganska hög grad är något annat, nämligen polemiken mot Nils Beyers Lidforss-biografi från 1968. Jag anser att det är mixen av den målsättning som formuleras på sidan 17 och den bestämda avsikten att polemisera mot Beyer som gör att klarheten i viss mån går förlorad. De skilda projekten korsar varandra.

Beyers Lidforss-bild attackeras i första hand för den uppfattning denne för fram, att Lidforss var opolitisk i sin litteraturkritik (Nils Beyer, *Bengt Lidforss. En levnadsteckning*, 1968, 266 f.), men han kritiserar även för tolkningen av Lidforss kvinnosyn, för en förment tyngdpunktsförskjutning i biografien och för sådant han underlåtit att ta upp (avh. 35–45, 57, 243 m. fl. st.).

Bakom kritiken av Beyer tycks en underliggande föreställning om biografien med stort B finnas – den fullständiga biografien – den som ju är en chimär. En biografi måste ju bestå av skärvor, en bild beroende av de val man gjort, de aspekter man valt att belysa. Beyers projekt var inte att skriva om Lidforss litteraturkritik, den behandlas på ett fåtal sidor i en bok på 400. Biografien är ju ingen vetenskaplig avhandling även om den haft högt anseende.

I övrigt finner jag kritiken av Beyer rimlig och viktig då det gäller forskningsmässigt förfarande, frånvaro av noter, o. s. v. Det blir också tydligt att flera av hans uttalanden inte håller streck – och sammantaget kan man säga att Leopolds avhandling medfört att man blir försiktig vid eventuellt brukande av biografien i forsknings-sammanhang.

Jag anser emellertid att den polemiska utgångspunkten begränsar blickfånget och stundtals styr in i återvändsgränder – t. ex. leder den

till det långa och något omotiverade inslaget om kvinnosynen mitt i recensionsanalyserna (Brantings *Staden*, kapitel 4, 252 ff.) – detta för att bemöta Beyers påstående om Lidforss kvinnoförakt. Avhandlingen hade vunnit på att författaren mindre kategoriskt hållit fast vid Beyer och i stället låtit den egna bilden av Lidforss växa fram och ta polemiken så att säga efter hand. Att det var dags att skriva något nytt om Lidforss tror jag ingen ifrågasätter.

Polemiken mot Beyer har dragit med sig ännu en polemisk utveckling, som jag finner egendomlig, nämligen rörande Kurt Aspelin (43–45 m. fl. st.). Han recenserade 1968 Beyers bok i *Aftonbladet* och var därvid berömmande och tog till sig de resultat biografien visat. Leopold ger citat ur recensionen och anser att artikeln vimlar av generaliserande påståenden.

”Allt är inte lika diskutabelt”, skriver Leopold, ”men Aspelin hamnade snett i sin grunduppfattning av Lidforss, och det största problemet med det var att han hade så stor auktoritet inom sin del av fältet att man tog honom på orden. Lidforss blev ointressant för den nya vänsterns publicister” (43 f.).

Bortsett från att Leopold ger Kurt Aspelin ett inflytande som kanske något skulle förväntat honom så finner jag det märkligt att en recension i en eftermiddagstidning skulle kunna få denna betydelse. Så vitt jag känner till skrev inte Aspelin i övrigt något om Lidforss. Man måste ju dessutom betänka att detta var just en recension av Beyer, alltså en tolkning av biografien och inga egna forskningsresultat.

Att det var tyst om Lidforss, att han blev ”ointressant för den nya vänsterns publicister” tror jag hade andra orsaker, t. ex. hans kända antisemitism och rasbiologiska tänkande. Man hade helt enkelt svårt att handskas med honom.

Den viktigaste av de teser Leopold driver är att Lidforss är politiskt engagerad även i sin litteraturbedömning – detta i polemik mot Beyer som påstått att han var en *l'art pour l'art*-kritiker. Bevisföringen sker främst i kapitel 4 och det är tydligt att året 1902 här är en brytpunkt – det är då Lidforss blev medlem i socialdemokratiska arbetarpartiet. ”Från och med nu”, skriver Leopold, ”kan man utan större svårighet följa den politiskt röda tråden i nästan allt han skriver” (139). Genomgången av recensionerna över Leon

Larsson, Henning Berger, Artur Möller, framför allt Nils Wohlin och Gustaf af Geijerstam visar att Leopold har rätt på denna punkt. Men jag har ett par invändningar. För det första: Varför finns inte Anders Österling med?

Leopold påpekar själv att Lidforss mest uppmärksammats i litteraturhistoriskt sammanhang för sin insats i Strindbergsfejden samt för sin ”upptäckt” av Ekelund och Österling. Det är ju faktiskt så att Lidforss skrivit flera recensioner om Österling mellan 1903 och 1908 (alltså efter partimedlemskapet) – inte mindre än 4 stycken – fler än om någon annan av de uppräknade. Det är bara recensionen från 1908 som kommenteras av Leopold; det är samtidigt den enda Österling-recension där en politisk vinkling kan spåras. Om en fullständig bild av kritikern Lidforss ska ges, så bör givetvis inte Österling försummas även om recensionerna inte underbygger den tes som drivs.

Jag anser också att materialet ibland pressas och övertolkas. Leopold vill t. ex. gärna se att också recensionerna över Ekelunds skrifter innehåller politiska undertoner och för därvid ett resonemang om metaforer och symboler. Leopold menar att Lidforss gärna använder en form av gryningsymbolik då han skriver om politiska framtidsmän.

Det gäller t. ex. analysen av Lidforss recension av Ekelunds *Melodier i skymning* där Lidforss först citeras: ”hos mig ha dessa Melodier i skymning väckt en vision, som stämmer mig till andakt: visionen av en sommarnatt i södern, då det lider mot dagning [---] den första gryningsfläkten skälver fram genom stillheten med rusande kyla och det svunna paradiset rosendoft”.

Dagningen är morgonrodnaden, menar Leopold och tillägger att Lidforss ofta karakteriserar socialdemokratin närstående författare som ”män i den uppgående solen” (208). På detta sätt anses alltså även recensionen av Ekelund ha en politisk undermening.

Läser man recensionen i sin helhet anser jag snarare att Lidforss bildspråk bara är ett försök att återge den egna upplevelsen av dikten. Dessutom är morgonrodnad- och gryningsymboliken alltför allmän för att fungera som politiskt särskiljande. Heidenstam använder den t. ex. gärna.

Här tror jag snarare att själva entusiasmen inför vissa diktare, Lidforss skrivsätt, gjorde intryck och drog med sig intresse för t. ex. Vilhelm

Ekelund och Ola Hansson inom arbetarrörelsen – samt det klassperspektiv han gärna satte in dem i och som Leopold själv skriver om. De delade umbäranden med det arbetande folket. Bland annat därför tog man dem till sitt hjärta. Samma retoriska grepp användes för övrigt av Erik Hedén.

Leopold ställer inte en annan fråga som jag tycker är intressant. Varför recenserade han inte de författare han verkligen uppskattade? Bortsett från Ekelund och Österling så skrev han ju bara om relativt ointressanta författare. Trots att han uppskattade Strindberg och Hansson så högt recenserade han ju med något undantag inte deras skrifter. Även om han ofta citerade och refererade till Ola Hansson, så skrev han egentligen bara en verklig recension (av *Tolkare och slare*, 1894). Hanssons *Kåserier i mystik* kom ut 1897, hans uppskattade diktsamling *Dikter på vers och prosa* 1901, *På hemmets altare* 1908 o. s. v. Ingen av dem recenserades av Lidforss. På samma sätt är det med Strindberg.

Det föreligger en viss divergens mellan den roll Lidforss anses spela och det lilla antal recensioner han skrivit, mestadels om mindre framstående författare.

En annan framträdande tes i avhandlingen är att Lidforss stod för en alternativ litteratursyn och att han var ledare för en särskild skånsk grupp som Leopold vill kalla avantgardistisk. Denna alternativa litteratursyn anses även ha präglat den unga generationen socialdemokrater p. g. a. Lidforss starka inflytande (17). Till detta har jag några synpunkter. Först om den alternativa litteratursynen.

Leopold talar flera gånger om Lidforss alternativa litteratursyn (17 t. ex.) men man får inget egentligt grepp om hur denna litteratursyn ser ut. På sidan 115 görs ett försök att skilja ut Lidforss estetik från "nittitalisternas". Lidforss "underkänner symboliken", han "kräver mer realism", men är i andra sammanhang "beundrare av symbolistisk konst", vill ha "symbolism med realism i detaljer", "ej något fabulerande utan förankring i verkligheten". (Jfr även s. 289, 306). Detta ger knappast intryck av att vara en genomtänkt litterär strategi.

Leopold är medveten om problemet och påpekar att Lidforss "aldrig blir särskilt klar i sina utläggningar" och att han "definierar sin position mer genom att skälla på andra än att tala om sitt

eget" (146). I brist på uttalanden från Lidforss formulerar Leopold delvis själv dennes åsikter. Lidforss betraktar skåningarna som "moderna europeiska diktare" till skillnad från vad nittitalisterna gör, fastslår han (146). "Konstnärligt sett var de väl närmast symbolister med dekadenta inslag" fortsätter Leopold som om det var ett uttalande från Lidforss. I senare sammanhang återkommer detta: "Men det som är centralt för Lidforss i den skånska skolans utveckling är inte hembygdsskildringen i sig, [—] utan det som Lidforss i grunden menar, men kanske aldrig uttrycker tillräckligt klart, är att den skånska skolan vore att betrakta som ett modernt litterärt projekt, ett sorts avantgarde." (226). Leopold ser delvis det han vill se.

Detta leder också till frågan om avantgardismen. Att Ola Hansson och Vilhelm Ekelund kan räknas till tidig modernism, att Lidforss gjorde dem kända och uppskattade inom tidig arbetarrörelse är jag överens med Leopold om – men fortfarande framstår Lidforss som en ledare utan program för mig.

Den ytterligt detaljerade genomgången av *Majgrefvens* utseende och innehåll (172 ff.) betyder att denna publikation från 1902 tillmäts stor betydelse. Leopold finner att innehållet anslår dekadenta tongångar, något man kan instämma i.

Men om man utger en avantgardistisk manifestation – så borde den innehålla en programförklaring. Ska man se Lidforss som ledande kritiker för gruppen så vore det naturligt att han använde sin framträdande plats som inledare i detta häfte till att göra sådana uttalanden – men det sker inte. I stället skriver han om judar och germaner och kritiserar Levertin. När dessutom samtliga inblandade skyndar sig att dra sig ur sammanhanget efter Albert Engströms påhopp så är det svårt att förstå att detta skulle vara en litterär manifestation (171, 207).

Min uppfattning är att Lidforss inte hade någon genomtänkt konstuppfattning även om han hade god känsla för konstnärlig kvalitet. Om han använder sig av något teoretiskt resonemang då det gäller konst så utgår han från Ola Hanssons idéer. På denna punkt ansluter jag mig alltså till Vendelfelts och Beyers uppfattning. Till detta återkommer jag.

Detta för också till frågan om den skånska skolan. Dels talas om nya skåne, dels om den skån-

ska skolan, dels om Lundabohe-men. Jag har svårt att se vilka som ingår i vilken grupp och när. "Nya Skåne" används t. ex. som beteckning för en grupp kring 1885 (62, fig. 1) bestående av Bååth, Ola Hansson och Ernst Ahlgren, alltså separerad från "Det unga Sverige" som Hansson och Ahlgren normalt räknas in i. Däremot är t. ex. Axel Lundegård inte placerad någonstans. Även de andra skånska grupperna är vagt definierade. Här hade man önskat preciseringar som kanske framtvungat reservationer.

En tredje tes som förs fram rör Lidforss betydelse som litterär opinionsbildare för den unga socialdemokratiska rörelsen.

Även om jag alltså inte kan se att han formade något nytt litterärt program är det lätt att inse att hans entusiasm och propaganda för vissa diktare hade stor genomslagskraft. De diktare han föredrog blev också populära inom tidig arbetarrörelse med följderna långt fram i tiden. Betydelsen av att denne kände akademiker anslöt sig till partiet, den beundran hans tal och artiklar väckte, framgår väl i Leopolds avhandling.

Avhandlingsförfattaren visar också övertygande att Lidforss åsikter och energiska agerande då det gäller t. ex. *Arbetets* bilaga "Framtiden" med dess litterära material samt bokförlaget med samma namn fick stor betydelse. Här görs en välbehövlig och klarläggande utredning av omständigheter kring denna bilaga och detta bokförlag och Lidforss betydelse för båda projekten.

I vissa stycken anser jag emellertid att Lidforss inflytande överdrivs. När Leopold t. ex. (303) med hänvisning till Lars Wolfs undersökning påpekar att tendenslitteratur inte längre dominerar i arbetarpressen hösten 1909 och ser detta som uttryck för Lidforss inflytande är jag inte övertygad. Det var ju t. ex. så att en debatt just om tendenslitteratur pågick under 1909 mellan Böök och Hedén. Den kan ju ha haft sin betydelse.

Också då betydelsen av Hedéns viktiga artikel om tigande diktare (424) tonas ned och Leopold menar att Lidforss delvis låg bakom även här känner jag mig frågande. Hedéns artikel innehåller ju andra huvudlinjer än vad Lidforss givit uttryck för.

Här finns, anser jag, en tendens att hänföra framsynta reflexioner eller värderingar från Lidforss bekantskapskrets till honom själv. Det kan gälla Ström, Höglund, Hannes Sköld, Adolf Björk (234 f.), Hedén, Branting (360). Det stäm-

mer säkert att Lidforss briljans och kompromisslöshet gjorde intryck – i synnerhet på de yngre – men det är trots allt inte omöjligt att t. ex. Hedén och Branting kunde bevara viss självständighet då det gällde litterära frågor.

I stort sett vandrar man på den logiska empirismens trygga grund med Leopold – men ett teoretiskt lyft får man i kapitel 2 och 6 där den franske sociologen Bourdieus teorier utnyttjas. I kapitel 2 visas hur Lidforss skapade sin position inom det litterära fältet. Inledningsvis utlovas en presentation av den epok han levde och verkade i. Den görs med hjälp av Bourdieus fältteori med signifikativa termer som kapital, habitus, investering o. s. v. Tillämpningen i sig är gjord med noggrannhet och intelligens och uppföljd av skilda schematiska figurer men jag har svårt att se vad man egentligen vinner med hjälp av Bourdieu här. För att se något verkligt nytt när det gäller den tid och de litterära förhållanden avhandlingen behandlar hade krävts, anser jag, fördjupande bakomliggande undersökningar av sociologisk art. Jag har också några synpunkter på tillämpningen.

De schematiska figurerna ger ett pedagogiskt förtydligande men medför samtidigt förenkling och reducering. Det finns en risk att man ser "grupper" vars existens egentligen är oklar för att förtydliga den kamp om positioner det oftast handlar om inom fältteorin. Det gäller t. ex. beteckningen "Nya Skåne" som jag tidigare berört (62, fig. 1). Behovet att sortera in personer i grupper (t. ex. "Vetterlund – kanske oscarian", 480) kan leda till förvanskningar.

Det har också sina svårigheter att se nittitalisterna som grupp. Den grupp nittitalister som omtalas är ju inte densamma som den litteraturhistoriska beteckningen utan samtidigt en "position". Av Lagerlöf, Fröding, Karlfeldt, Heidenstam, Levertin, – är det bara Heidenstam, Levertin som är agerande. I gengäld räknas andra som inte ingår i den traditionella gruppen som "nittitalister" p. g. a. sin åskådning. Men Leopold skriver ibland att "de" eller "man" gör detta och detta som om de agerar i grupp och det blir oklart vilka "de" som avses.

Samma typ av svårigheter möter i avsnittet "Skolornas kamp" i avhandlingens sista kapitel som också följs upp av fältöversikter (fig. 4–5, 416 f.). När man – inte minst genom avhandlingstexten (418 f.) – är medveten om det oklara

nätverk av interrelationer som präglade det litterära fältet i början av 1900-talet är det svårt att sätta tilltro till en schematisk bild av grupper och positioner.

Själva kampspektivet kan ibland leda till en viss okänslighet vid analysen, så t. ex. vid behandlingen av Lidforss känsloladdade dödsruna över Levertin som även den delvis ses i ljuset av strategi och positionsmarkering. "Levertin var visserligen borta, men hans inflytande kunde förväntas vara betydande också i fortsättningen och Lidforss ville därför markera sin position i det nya läge som uppkommit" (400).

Kapitlet om Lidforss och Ossiannilsson, rubricerat "Kulturhård eller barbarskog" uppfattar jag som kanske avhandlingens starkaste avsnitt. Det ger ett enhetligt och koncentrerat intryck och leder fram till övertygande slutsatser.

Här skildras konflikten mellan Ossiannilsson och Lidforss. Denna konflikt har berörts i tidigare Lidforss-forskning men inte på det inträngande vis som här. Utifrån Ossiannilssons perspektiv har relationen tidigare behandlats men här tecknas alltså bilden utifrån Lidforss position. Leopold gör en noggrann genomgång av alla konfrontationer mellan dem och ger dessutom en fyllig bild av Ossiannilssons personliga historia med t. ex. en barndomsteckning som har sikte på en psykologisk förklaring till Ossiannilssons senare politiska utveckling.

Att Lidforss är värd upprättelse från den skada han tillfogades genom den skandaliserande romanen *Barbarskogen* gör Leopold tydligt – liksom att man i tidigare forskning delvis har litat till Ossiannilssons egna versioner, som här framstår som osanna. Övertygande visas också att Lidforss tidigt förutsett Ossiannilssons ideologiska förvecklingar. Frågan som Leopold ställer är motiverad: påskyndade Lidforss denna utveckling?

Här ges också en i många stycken trovärdig tolkning av romanen *Barbarskogen*. Att den centrala konflikten mellan redaktionen och huvudpersonen Hall i boken snarare speglar Ossiannilssons konfrontation med socialdemokratiska ungdomsklubben och hans avgång som ordförande därifrån än brytningen med Arbetets redaktion framstår som sannolikt och att redaktionsmiljön inte så enkelt och entydigt kan översättas med just denna tidnings redaktion som skett utan har en mer komplicerad bakgrund är troligt.

Avhandlingens sista kapitel behandlar Lidforss inblandning i Strindbergsfejden. Leopold visar kunnskap och grundlighet både vid genomgången av tidigare forskning och av själva forskningsmaterialet. Särskilt ingående behandlas de första 3 månaderna av fejden och Leopold trycker på att debatten är mer partistyrd än som framkommit då man tidigare studerat så att säga varje del för sig och där kan man ge honom rätt.

Leopold ser fejden som kulmen på redan existerande konflikter och visar hur t. ex. Lidforss artikel "Per Hallström som kulturfilosof" delvis föregriper hela huvudfrågan.

Det blir däremot svårt att motivera varför Lidforss inte deltog i den politiska delen av debatten. Argumentet att han inte ansåg det nödvändigt eftersom hans "lärjungar" deltog i hans ställe är knappast övertygande (438). Faktum kvarstår att han var tyst.

Leopold betonar med all rätt Lidforss kloka värdering av Strindberg och av rangordningen mellan honom och t. ex. Heidenstam och Levertin. Här vill jag dock tillfoga något som jag anser saknas. Stor del av avhandlingen har ägnats tesen om Lidforss stora inflytande över andra – men mycket lite sägs om den påverkan han själv rönt. Hans litterära värderingar liksom hans syn på konst var ytterligt beroende av Ola Hanssons essästik. Det är som Vendelfelt skriver "ofta omöjligt att se vad som i vissa avseenden är hans eget eller hämtat från Ola Hansson" (Vendelfelt, Erik: *Den unge Bengt Lidforss. En biografisk studie med särskild hänsyn till hans litterära utveckling*, 1962, 60 f.).

Internationellt hade Ola Hansson sedan 1889–90 i ständiga artiklar gjort just de värderingar som Lidforss för fram. Svensk samtidslitteratur stavad August Strindberg – vad därutöver var var av noll och intet värde. Heidenstams lyrik kunde han uppskatta, men om Levertin skrev han i stort sett att denne ägnat sig åt vetenskapen och i övrigt gjort sig känd som "de beskrivande adjektivens mästare".

I bokform kom den viktiga *Das junge Scandinau* 1891. Den översattes från tyska till bland annat franska och polska och fick stor genomslagskraft. Förutom en essä om Brandes så innehöll den essäer om de mest framstående författarna i Danmark, Sverige och Norge, det vill säga i Hanssons värdering: Arne Garborg, JP Jacobsen och August Strindberg.

Essän om Strindberg som är läsvärd än i dag och har lämnat spår även i tysk och fransk Strindberg-syn, mottogs av recensenter i Sverige med ironi och ansågs vittna om avgudadyrkan och idiotiskt knäfall. Det är denna essä Lidforss syftar på då han bedömer John Landqvists artikel under Strindbergsfejden som det bästa som skrivits om Strindberg sedan Hanssons essä (avh. 465). Man kan alltså inte ifrågasätta att Lidforss tagit del av den.

Också när det gäller antitendensinställningen och den viktiga trätöfrågan under fejden om vem/ vilka som först bröt med åttitalet följer Lidforss Hanssons uppfattningar sådana de framkommer t. ex. i den viktiga *Materialismen i skönlitteraturen* som Hansson gav ut 1892 (i tysk version 1891). Denna skrift har högt anseende och är en genomtänkt uppgörelse med naturalismen men berör även de proteströrelser som förekommit i Norden. Här avfärdas Heidenstam-Levertin skrifterna *Renässans* och *Pepitas bröllop* med att de haft två programpunkter: svenskhet och livsglädje – och att de kämpat med oväsentligt mot oväsentligt (*Samlade Skrifter* 2, 308). Åsikterna om "Pepitamännen" som Strindberg sedan kallar dem under fejden hade Hansson och Strindberg ventilerat i brevform under 1889–90.

Jag menar alltså att Lidforss insikter och litterära värderingar som framstår som imponerande och föregripande inte kan återföras enbart till han eget goda omdöme utan i hög grad är påverkade av centrala essäistiska skrifter från Ola Hansson – den man Vendelfelt kallar hans "hus-gud". Exempelen på detta kunde mångfaldigas. Det är för övrigt om Hanssons essäistik Lidforss sista tal (1913) handlar.

Trots de invändningar jag här fört fram vill jag understryka att Lennart Leopolds gedigna och innehållsrika arbete givit oss en tydligare och i flera avseenden ny bild av Lidforss och av hans betydelse som litterär opinionsbildare liksom av hans insatser som befrämjare av den unga skånska litteraturen. Att Lidforss förenade sin smak för god dikt med politisk radikalism i sin litteraturgranskning har Leopold övertygande visat. Hans väldokumenterade arbete blir en god utgångspunkt vid eventuell fortsatt Lidforss-forskning. Det bör även tilläggas att den noggrannhet som utmärker Leopolds arbete också visar sig i att det trots det stora sidantalet och det omfattande

citerandet finns ytterst få detaljmärkningar att göra.

Inger Månesköld-Öberg

Gunvor Stolt, *Att bryta egen väg. Jeanna Oterdahl i föredrag och författarskap* (Meddelanden från Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet 8). Uppsala 2002.

Gunvor Stolt har skrivit en avhandling med titeln *Att bryta egen väg. Jeanna Oterdahl i föredrag och författarskap*. Utgångspunkten är att Jeanna Oterdahls skönlitteratur för vuxna fallit i glömska och hennes insats som föreläsare inom folkbildningsverksamheten överskuggats av minnesbilden av henne som barnboks-författare och kristen förkunnare. För att få en bredare förståelse för Jeanna Oterdahl (JO) som socialt engagerad kulturdebattör under 1900-talets första hälft vill avhandlingsförfattaren undersöka ett urval av hennes skönlitteratur för vuxna från perioden 1919 till 1949 och jämföra vissa motiv och teman som också återfinns i de föreläsningar som JO höll under en mångårig verksamhet som kringresande föredragshållare inom folkbildningsarbetet, "resande i ideella varor" som hon själv kallade det.

Den valda skönlitteraturen utgörs av romanerna *Inger Skram* (1919), *En av oss* (1927), *Helga Vilhelmina* (1933), *Världen växer* (1936), *Vårdträdet* (1938) och novellsamlingen *Bukett i november* (1949). Gunvor Stolt (GS) vill visa hur JO deltog i samhällsdebatten genom att använda litteraturen och föreläsningarna för att föra fram de frågor som hon själv bedömde som viktiga. De tre motivkretsar som främst uppmärksammas i avhandlingen är kvinnors utbildnings- och yrkesvillkor, kvinnors underordnade könsroll och moderskapet. GS anser att det valda perspektivet endast lämnar ett litet utrymme för de religiösa aspekter som återfinns i texterna, men betonar samtidigt att det är kyrkans religiösa referensram som begränsar kvinnors handlingsfrihet under 1900-talets första hälft, då JO var verksam som författare och kulturdebattör. GS framhåller att JO:s författarskap kan tolkas som ett krav på kvinnorna att anpassa sig till en föreskriven traditionell könsroll. Men som en väl dold och knappt urskiljbar underström i JO:s vuxenlitteratur och föredrag finner GS en kritik av den patriarkala sociala strukturen. Det är denna radi-